

זוכרתי את בריתי יעקב – שם משמואל לשבת בחקתי

ויקרא כו, מב: וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאָף אֶת בְּרִיתִי יַצְחָק וְאָף אֶת בְּרִיתִי אַבְרָהָם אֲזָכֹר וְהָאֲרָץ אֲזָכֹר:

רש"י ד"ה וזכרתי את בריתי יעקב:¹

בחמשה מקומות נכתב מלא ואלהיו חסר בחמשה מקומות יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבוא ויבשר גאולת בניו:

שם משמואל בחקותי - שנת תר"ע

וְזָכַרְתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב. ברש"י בחמשה מקומות נכתב מלא ואלהיו חסר וכו' יעקב נטל אות משמו של אליהו ערבון שיבוא ויבשר גאולת בניו, עד כאן.

ביאור הדברים, הנה הגואל שלעתיד הוא אליהו כמאמר הכתוב (מלאכי ג, כג) הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלֵחַ לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא >לִפְנֵי בּוֹא יוֹם ה' הַגְּדוֹל וְהַנּוֹרָא>, וכתוב (תהלים מג, ג) שִׁלַּח אֹרֶךְ וְאַמְתָּד >הֵמָּה יִנְחוּנֵי<, וְאַמְתָּד זה אליהו דכתיב ביה (מל"א יז, כד) >וַתֹּאמֶר הָאֱשֶׁה אֶל אֱלֹהֵיו עֲתָה זֶה יִדְעָתִי כִּי אִישׁ אֱלֹקִים אַתָּה> וְדָבַר ה' בְּפִיךָ אָמֵת,² ובע"ז (ד' ע"ב) בגי' ראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה ותורה כתיב בה אמת דכתיב אָמֵת קָנָה וְאֵל תִּמְכֹּר (משלי כג, כג) אין הקב"ה עושה לפניו משורת הדין.³ ולפי זה יובן שפיר דחשש יעקב אחר שאליהו יהיה הגואל שהוא איש אמת, ואם כן תהיה הגאולה באמת דוקא, לא לפניו משורת הדין, היינו כשיהיו ישראל זכאין דוקא, ועל כן נטל לערבון אות וא"ו משמו שהוא אות אמת, ובזוהר הקדוש (ח"ג ב.) וּנְתַתָּם לִי אוֹת אָמֵת (יהושע ב, יב) זה אות וא"ו יעויין שם,⁴ היינו שלא תהיה מדת אמת אצלו בשלימות עד אחר גאולת ישראל, למען תוכל להיות הגאולה לפניו משורת הדין, שיהיו ישראל על כל פנים מבקשי ודורשי אמת. והנה גם זה להיות מבקש ודורש אמת, הדרך הנכון לבוא לזה להשתדל להיות בו מדת התמימות, והיא מדרגת יעקב אבינו עליו השלום כמו שכתוב (בראשית כה, כז) וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם וְכָתִיב (מיכה ז, כ) תִּתֵּן אָמֵת לַיַּעֲקֹב, ועוד הנה כתיב (דברים יח, יג) תִּמְסִים תְּהִיגָה >עִם ה' אֱלֹקֶיךָ< וגוי ופרש רש"י ואז תהיה עִמּוֹ ולחלקו,⁵ ואם כן הרי נעשה צִירוֹף לאות אל"ף שהוא רומז אלופו ויחידו של עולם,⁶ לאותיות תם ויהיה יחד אותיות אמת.

וגם מצות השבת היא מסוגלת לזה, שהרי שבת נקרא אמת,⁷ ובפרט בסעודה שלישית שרומזת לסעודת יעקב אבינו עליו השלום וכתוב ביה וְהֶאֱכַלְתֶּיךָ נַחֲלַת יַעֲקֹב (ישעיה נח, יד):

- בתי מדרשות חלק ב - מדרש חסרות ויתרות פרשת תולדות אות לד:** כל יעקב שבתורה חסר וא"ו בר מן חד מלא וזכרתי את בריתי יעקב (ויקרא כו ב) מלא ולמה שהיתה מטתו שלמה שלא יצא ממנו פסולת: ובא לציון גואל ולשבי פשע ביעקב (ישעיה נט כ) מלא לפי שאין זוכין לימות המשיח אלא בעלי תשובה גמורה שנאמר (צפניה ג יב ג) והשארתי בקרבך עם עני ודל וחסו בשם יי שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב: כל יעקב שבמקרא חסר ו"ו חוץ מחמשה שהן מלאים ארבעה כנגד ארבע מלכויות ואחד לכשיכלו ותבא הנחמה מלא בנין אב שבכולם הנני שב שבות אהלי יעקב (ירמיה ל יח): דבר אחר כל יעקב חסר בר מן ה', וכל אליהו כתיב בוא"ו בר מן ה' למה ללמדך שאלהיו בא וגואל זרע יעקב שנאמר (מלאכי ג, כג) הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלֵחַ לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא; **בתי מדרשות חלק ב - מדרש חסרות ויתרות מלכים ב** אות קעה: כל אליהו כתיב בוא"ו בר מן ה' וכל יעקב חסר בר מן ה' למה ללמדך שאלהיו בא וגואל זרע יעקב [שנאמר] (מלאכי ג, כג) הִנֵּה אֲנֹכִי שֹׁלֵחַ לְכֶם אֶת אֱלֹהֵי הַנְּבִיא:
- רש"י תהלים מג, ג:** שלח אורך ואמתך - מלך המשיח שנדמה לאור שנאמר (תהלים קל"ב) ערכתני נר למשיחי, ואלהיו הנביא שהוא אמיתי נביא נאמן;
- בבלי עבודה זרה ד ע"ב:** אמר רבי אלעזר אמר להן הקדוש ברוך הוא לישראל עמי ראו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי עליכם כל אותן הימים שאם כעסתי עליכם לא נשתייר מעובדי כוכבים משונאיהם של ישראל שריד ופליט והיינו דקאמר ליה בלעם לבלק מה אקב לא קבה איל ומה אזעם לא זעם ה'... אימת רחם אמר אבבי בתלת שעתי קמייאת... תנא משמיה דרבי מאיר בשעה שהמלכים מניחין כתרין בראשיהן ומשתחוין לחמה מיד כועס [הקדוש ברוך הוא] אמר רב יוסף לא ליצלי איניש צלותא דמוספי בתלת שעתי קמייאת דיומא קמא דריש שתא ביחיד דלמא כיון דמפקיד דינא דלמא מעייני בעובדיה ודחפו ליה מידחי. אי הכי דצבור נמי? דצבור נפישא זכותיה. אי הכי דיחיד דצפרא נמי לא? כיון דאיכא צבורא דקא מצלו לא קא מדחי. והא אמרת שלש ראשונות הקדוש ברוך הוא יושב ועוסק בתורה? איפוך. ואיבעית אימא: לעולם לא תיפוך, תורה דכתיב בה אמת דכתיב אָמֵת קָנָה וְאֵל תִּמְכֹּר אין הקדוש ברוך הוא עושה לפניו משורת הדין, דין דלא כתיב ביה אמת הקדוש ברוך הוא עושה לפניו משורת הדין.
- זוהר ח"א רמא ע"ב:** אמר לון מאי דכתיב (יהושע ב יג) והחיייתם את אבי ואת אמי וגו', וכתוב ונתתם לי אות אמת, מאי קא בעאת מנייהו, אמר רבי אבא יאות שאלת... אלא הכי אוליפנא, היא בעאת סימנא דחיי, דכתיב והחיייתם את אבי וגו', ואמרה סימנא דחיי לא שרייא אלא באות אמת, ומאי איהו אות אמת, דא את וי, בגין דביה שריין חיון...; **זוהר ח"ג ב ע"א:** רבי אלעזר פתח, (ישעיה ז, יא) שָׁאֵל לָךְ אוֹת מַעַם ה' אֱלֹקֶיךָ הַעֲמֵק שָׁאֵלָה אוֹ הַגְּבֹהַ לְמַעְלָה, אסתכלנא בדרין קדמאין ודרין בתראין, מה בין דרין קדמאין לדרין בתראין, דרין קדמאין הוו ידעין ומסתכלין בחכמתא עלאה, וידעין לצרפא אתוון דאתיהבו ליה למשה בסיני, ואפילו חייבין דבהון בישראל הוו ידעין גו אתוון חכמתא עלאה, וידעין גו אתוון עלאין וגו אתוון תתאין, חכמתא לאנהגא עובדין בהאי עלמא... שָׁאֵל לָךְ אוֹת, אות ממש, דכלהו הוו נטלין ברזא דאתוון: וכן ברחב מה כתיב (יהושע ב יב) ונתתם לי אות אמת, דא את וי, דדא אקרי אות אמת, ואי תימא שאר אתוון לאו אינון אמת, אין, אלא אות דא אות אמת אקרי:

רש"י לדברים יח, יג: תמים תהיה עם ה' אלקיך - התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות אלא כל מה שיבא עליך קבל בתמימות ואז תהיה עמו ולחלקו.

מדרש **אותיות דרבי עקיבא:** דבר אחר, אל"ף זה הקב"ה שהוא ראשון והוא אלוף אחרון והוא אלוף ברוב אלופי מלך.

רבי צדוק הכהן מלובלין, ספר רס"סי לילה, כח: וזהו צורת יעקב אבינו ע"ה שנקרא מידת אמת ועולם הזה נקרא עלמא דשיקרא מה שאין כן עולם הבא עלמא דקשט. וזהו שבת אות ביני ובין בני ישראל דשבת רומז ליום שכולו שבת ועולם הבא; **ספר ליקוטי הלכות - הלכות ברכת השחר הלכה ג:** וזהו בחינת נר של שבת, כי שבת הוא מלך בחינת שבת מלכותא וְשֶׁשֶׁת יְמֵי הַחֹלֵל הֵם בְּחִינַת עֲבֹדוֹת, כִּי בְּהֵם עוֹשִׂין מְלָאכָה וְעֲבֹדוֹת בְּחִינַת שֶׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעֵשִׂית וכו'. וּבְשֶׁבֶת יִתְפָּרְדוּ כָּל פּוֹעֲלֵי אֶן וְנִתְבַטְּלַת בְּחִינַת הָעֲבֹדוֹת, שֶׁהֵם בְּחִינַת עוֹבְדֵין דְּחוּל, בְּחִינַת ל"ט מְלָאכּוֹת שֶׁבְּהֵם נֶאֱחָז זְהֻמַּת הַנְּחָשׁ, שֶׁהוּא בְּחִינַת עֲבֹדוֹת כְּנ"ל, שֶׁכָּל זֶה הוּא בְּחִינַת שֶׁקֶר כְּנ"ל. וְעַל - כֵּן בְּשֶׁבֶת הוּא בְּחִינַת אָמֵת, כְּמוֹ שֶׁאֲמָרוּ רַז"ל, אֲפִלּוֹ עִם הָאֲרָץ יֵרָא לְשֶׁקֶר בְּשֶׁבֶת. כִּי בְּשֶׁבֶת שְׂמָא דְקָדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, שֶׁהוּא בְּחִינַת אָמֵת וְעַל - כֵּן הַצְּדִיקִים אָמְתִּיִם נִקְרָאִים שֶׁבֶת; **תוספתא דמאי ה, ג:** תרומת מעשר דמאי שחזרה למקומה ר"ש שזורי אומר אף בחול שואלו ואוכלו על פיו יתר על כן אמר רבי שמעון שזורי הפריש תרומה ומעשרות ונגנבו הפירות הולך ושואלו ובא ואוכל על מה שהפריש שכשם שאימת שבת על עם הארץ כך אימת דימוע על ע"ה.

ברש"י שיעקב אבינו עליו השלום נטל אות וא"ו משמו של אליהו לעירבון שיבוא ויבשר גאולת בניו. נראה הפירוש דהנה ישראל בעצם הם טובים והחטא הוא במקרה. כמו שכתוב וְאִם תִּלְכוּ עִמִּי קָרִי (ויקרא כו, כא) שפירושו שתלכו עמי לפי המקרה⁸ ולא לפי עצם מעלת נפשם, כי עצם נפש ישראל אי אפשר להתקלקל, אפילו עושה חטאים היותר גדולים אף על פי שחטא ישראל הוא.⁹ הא למה זה דומה, לאבן טובה יקרה ומאירה שנפלה לתוך האשפה ונתטנפה מאד, אף על פי כן בכל מקום שהיא אבן יקרה היא, וכאשר ישטפוה וימרקוה וירחצוה תשוב להיות מאירה כבתחילה. כן היא נפש ישראל, שלאחר המירוק בעולם הזה או בגיהנם או על ידי גלגול סוף כל סוף תשוב להאיר ככוכב מזהיר ומאיר, ועתיד לאשתאבא בגופא דמלכא.¹⁰ והנה מי נהר הפוסק אחת לשבע שנים נקראים מים מכזבין,¹¹ ומובן שאמת היא דבר שאין לו הפסק וחליפין. ומאחר שנשמת ישראל אין לה בעצם שינוי ותמורה, על כן היא אמת, והחטא שהוא במקרה הוא איננו באמת. והנה אליהו הוא איש האמת כבמדרש שוחר טוב (פי' מ"ג) שְׁלַח אֹרֶךְ וְאֶמְתָּד הֶמָּה יִנְחוּנִי (תהלים מג, ג), אמיתך הוא אליהו,² ואות וא"ו היא אות אמת כבזוהר הקדוש (חי"ג ב'). בפסוק וּנְתַתֶּם לִי אֹת אֶמֶת (יהושע ב, יב).⁴ וזהו שנטל עירבון היינו שאליהו יסתכל במדת האמת שלו בעיקר המהות של ישראל וימצא במדת האמת מעלת ישראל ושוב אפילו יהיו חס וחלילה לפי השקפה ראשונה בלתי ראויים להגאל, יעביר זה מנגד עיניו שזה הוא בלתי אמת ורק במקרה, ובמדת אמת הם ראויים להגאל, ויעורר עליהם המדה ההיא היא מדת האמת, ובאשר אליהו הוא גואל העתיד כל עוד שלא נגאלו על ידי שיעורר עליהם מדת האמת נחשב שלא הגיע אליהו למדת האמת.¹² והנה יעקב הוא אמיתי כמו שנאמר (מיכה ז, כ) תִּתֵּן אֶמֶת לְיַעֲקֹב, והעושה כמעשיהם והבוחר בדרכיהם מתקיים עליו כבמדרש.¹³ ועל כן כשאלהו יעורר עליהם מדת אמת שוב פְּמִים הַפְּנִים לַפְּנִים (משלי כז, יט) תתעורר גם בלב ישראל מדת האמת, וישליכו איש את אֶלְיָלִי כֶסֶף וְאֶת אֶלְיָלִי זָהָב (ישעיה ב, כ; לא, ז), ואז תהיה להם נגיעה בצד מה במדתו של יעקב אבינו עליו השלום. וזהו שהשיב לב אבות על בָּנִים וְלֵב בָּנִים עַל אֲבוֹתָם (מלאכי ג, כד), ואז מדתו של יעקב תתקיים עליהם, וזהו הפירוש שיבוא ויבשר גאולת בניו, היינו שיעשה חיבור ודביקות בינו לבין בניו, ובזה יהיה נתבשר בגאולת בניו, אמן כן יהי רצון במהרה בימינו :

שְׁמֵי הַתּוֹרוֹת הֵן הַשֵּׁם הַמְּשֻׁמָּל וְיֵשׁ אֵת הַמְּשֻׁמָּל הַפּוֹכֵחַ. תּוֹרַת הַרְאֵלְהָה הֵיא שְׁמֵי הַתּוֹרוֹת הֵיא אֵת הַמְּשֻׁמָּל הַפּוֹכֵחַ. כִּי הֵם אֵינֵם דְּרִיקֵי מְאֻרִים, וְלֹכֵן יֵשׁ לְהַקְטִיב אֶת הַתּוֹרוֹת, וְיֵשׁ לְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרוֹת הַפּוֹכֵחַ הַמְּשֻׁמָּל הַפּוֹכֵחַ. תּוֹרַת הַרְאֵלְהָה הֵיא שְׁמֵי הַתּוֹרוֹת הֵיא אֵת הַמְּשֻׁמָּל הַפּוֹכֵחַ הַמְּשֻׁמָּל הַפּוֹכֵחַ. וְלֹכֵן יֵשׁ לְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרוֹת הַפּוֹכֵחַ הַמְּשֻׁמָּל הַפּוֹכֵחַ. וְלֹכֵן יֵשׁ לְקַיֵּם אֶת הַתּוֹרוֹת הַפּוֹכֵחַ הַמְּשֻׁמָּל הַפּוֹכֵחַ.

- 8 רש"י לויקרא כו, כא : ואם תלכו עמי קרי - רבותינו אמרו עראי במקרה שאינו אלא לפרקים כן תלכו עראי במצות...
- 9 בבלי סנהדרין (מד ע"א) קטא וְשָׂרְאָל אמר רבי אבא בר זבדא אף על פי שחטא ישראל הוא.
- 10 זוהר ח"א דף ריו ע"ב: אמר רבי יהודה, זכאין אינון צדיקיא, כד קב"ה בעא לאתבא רוחיה ליה ולשאבא ההוא רוחא בגויה, דתניא בשעתא דקב"ה בעא לאתבא רוחיה ליה, אי זכאה הוא ההוא רוחא, מה כתיב (קהלת יב ז) והרוח תשוב אל האלקיים אשר נתנה. ואי לא אשתכת זכאה, ווי לההוא רוחא דבעי לאסתחאה בנורא דדליק, ולאנתקנא, בגין לאשתאבא בגופא דמלכא, ואי לא אתתקנת, ווי לההוא רוחא דמתגלגלא כאבנא בקוספיתא.
- 11 משנה פרה ח, ט : ...הַמִּים הַמְּכֻבָּבִים, פְּסוּלִין <רע"ג: לְמִי חֲטָא>. אֵלוּ הֵם הַמִּים הַמְּכֻבָּבִים <רע"ג: הַפּוֹסְקִין. כְּמוֹ אֲשֶׁר לֹא יִכְזּוּ מִימֵיו וְיִשְׁעִיהֶם נִחוּ>, הַמְּכֻבָּבִים אֶחָד בְּשָׁבוּעַ <רע"ג: אֶחָד לְחַד צִיּוֹנָל שְׁפִיר מִקְרוּ מִיִּם חַיִּים>...
- 12 שם משמואל המועדים, הושענא רבה - שנת תרע"ט: וכל זה נתברר מצד מדת האמת. וכמו שפרשנו במק"א (פי' בחקותי) הא דנטל יעקאע"ה עירבון אות ו' משמו של אליהו שיבוא ויבשר גאולת בניו, כי בזוה"ק (חי"ג ב'). שאות ו' היא אות אמת ונטל יעקב עירבון אות אמת, היינו שבהעמקת מדת האמת לעולם ישראל ראויין לגאולה, וכשאינם נגאלין מורה שעדיין איננה מופיעה מדת האמת, ואליהו שהוא גואל האחרון כאילו חסר לו אות הוא"ו. וע"כ נמי יוהכ"פ כשמופיעה מדת האמת נתגלה עצם מהות ישראל שהם זכאים וכל דלטוריא ישא הרוח, ובכן גם המקטרגים מתיאשים מלקטרג עוד, כי הקטרוג על ראש עשו יחול, וכמ"ש ונשא השעיר עליו את כל עונותם, ובמדרש (בי"ר פי ס"יה) השעיר זה עשו את כל עונותם עונות תם, והטעם שהוא הוא הגורם בנזקין. וכבר דברנו בזה; שם משמואל תולדות - שנת תרע"ח: וכמו שהגדנו במק"א (פי' בחקותי) במה שאמרו שנטל יעקב אבינו אות וא"ו מאליהו משכון שיבוא ויבשר גאולת בניו, כי אות וא"ו נקראת אות אמת כבזוה"ק, ובמדרש שלח אורך ואמתך המה ינחוני אורך זה מלך המשיח ואמתך זה אליהו, וזהו שיעקב אבינו נטל משכון מאליהו אות הוא"ו אות האמת, היינו שבעוד לא באה הגאולה הרי האמת נסתרת, שבמדת האמת לעולם ישראל זכאין ואינם ראויים להיות בגלות, ועל אליהו מוטל הדבר לעורר מדת האמת, באשר מדתו מדת האמת, וכמו בכלל כן בכל יוהכ"פ בפרט שישראל זוכין מחמת מדת האמת וזוכין לחיים, ולהיות חלק ה' עמו, כל שלש המעלות הטובות הנ"ל שזכה יעקב לזרעו אחריו הנ"ל:
- 13 בראשית רבה ע, ד : וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶלְהִי אָבִי אֲבָרְכֶם וְאֶלְהִי אָבִי יִצְחָק (בראשית לב, י) הא לעשו לא? אלא הבוחר בדרכיהם והעושה כמעשיהם אני מתקיים עליו, מי שאינו בוחר בדרכיהם ואינו עושה כמעשיהם איני מתקיים עליו.